

UOT: 37.0

Püstəxanım Məmmədkərim qızı Balayeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin baş müəllimi
<https://orcid.org/0009-0000-0868-1734>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(3\).42-45](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(3).42-45)

TƏHSİL SİSTEMİNİN İNKİŞAFININ SƏMƏRƏLİLİYİ İSTİQAMƏTİNDƏ TƏDRİS MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ APARILAN QURUCULUQ İŞLƏRİ

Пюстаханым Мамедкерим гызы Балаева
старший преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

КОНСТРУКТИВНЫЕ РАБОТЫ, ОСУЩЕСТВЛЯЕМЫЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ В НАПРАВЛЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Pustakhanım Məmmədkərim Balayeva
senior teacher at Azerbaijan State Pedagogical University

EDUCATIONAL CONSTRUCTION WORKS CARRIED OUT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE DIRECTION OF THE EFFICIENCY OF THE DEVELOPMENT OF THE MODERN EDUCATION SYSTEM

Xülasə. Bu gün biz artıq informasiya cəmiyyətinin üzvləri sayılıyıq. İnformasiya cəmiyyətinin xarakterik xüsusiyyəti informasiya texnologiyalarının insan həyatının bütün sahələrinə nüfuz etməsi, informasiya sənayesi və biliklərin intensiv inkişaf etməsidir. Bu, İKT-nin inkişafı nəticəsində formalaşan yeni tip cəmiyyətdir, buna biliklər cəmiyyəti də deyilir. Burada insanın rifahının əsas şərti bilik, informasiya və onların səmərəli tətbiqidir. Bu cəmiyyət zaman, məkan və siyasi sərbədləri aşaraq informasiya mübadiləsinə imkan verir. Bu cəmiyyətdə həyat keyfiyyətinin bütün parametrlər üzrə yüksəlməsi üçün elm əsaslanan mühüm ictimai qərarlar qəbul edilir. İnformasiya cəmiyyəti müxtəlif mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsinə, hər bir topluluğun özünü təsdiqinə də imkan verir. Kapital və işçi qüvvəsindən əlavə, bilik də istehsalın əsas amilinə çevrilir. Müasir şəbəkə texnologiyaları iqtisadiyyatın strukturunu dəyişməklə bərabər, zaman və məkan anlayışlarına yeni məna verir. Təhsilin statusu daha da yüksəlir. Təhsil sisteminin vəzifəsi iqtisadiyyatın inkişafını stimullaşdırmaq, cəmiyyətin və əmək bazarının sürətlə dəyişən tələblərinə uyğun olaraq mütəxəssis hazırlığını təmin etməkdir.

Açar sözlər: *mütəxəssis hazırlığı, təhsil, inkişaf, cəmiyyət, pedaqoji yanaşmalar*

Резюме. Сегодня мы уже являемся членами информационного общества. Характерной особенностью информационного общества является проникновение информационных технологий во все сферы жизни человека, интенсивное развитие информационной индустрии и знаний. Это новый тип общества, образовавшийся в результате развития ИКТ, который еще называют обществом знаний. Здесь главным условием благополучия человека являются знания, информация и их эффективное применение. Это общество позволяет обмениваться информацией сквозь время, пространство и политические границы. В этом обществе важные социальные решения принимаются на основе науки для улучшения качества жизни по всем параметрам. Информационное общество дает возможность взаимодействия различных культур и самоутверждения каждого общества. Помимо капитала и труда, знания также становятся основным фактором производства. Современные сетевые технологии меняют структуру экономики и придают новый смысл понятиям времени и пространства. Статус образования становится выше. Задача системы образования – стимулировать развитие экономики, обеспечить подготовку специалистов в соответствии с быстро меняющимися запросами общества и рынка труда.

Ключевые слова: *подготовка специалистов, образование, развитие, общество, педагогические подходы.*

Summary: Today we are already members of the information society. A characteristic feature of the information society is the penetration of information technologies into all areas of human life, intensive development of the information industry and knowledge. This is a new type of society formed as a result of the development of ICT, which is also called the knowledge society. Here, the main condition of human well-being is knowledge, information and their effective application. This society enables the exchange of information across time, space and political boundaries. In this society, important social decisions are made based on science to improve the quality of life in all parameters. The information society enables the interaction of different cultures and the self-affirmation of each society. In addition to capital and labor, knowledge also becomes the main factor of production. Modern network technologies change the structure of the economy and give new meaning to the concepts of time and space. The status of education is getting higher. The task of the education system is to stimulate the development of the economy, to provide specialist training in accordance with the rapidly changing demands of society and the labor market.

Keywords: *specialist training, education, development, society, pedagogical approaches*

Məlum olduğu kimi, qlobal təhsil sistemi sənayeləşmə dövründə xeyli inkişaf etmiş, hə-mən dövrün sosial sifarişini əsasən yerinə yetirə bilmişdir. Lakin bu təcrübə və yaradılmış elmi-pedaqoji baza hazırda az yararlıdır, köhnə təcrübəyə və problemlərə yeni yanaşma gərəkdir. Digər tərəfdən, təhsilin sənayeləşmə dövründən yığılıb qalan bir xeyli problemləri də var ki, indiki şəraitdə yeni formada təzahür edir. Ümumiyyətlə, müasir təhsildə xeyli mürəkkəb ziddiyyətlər, paradokslar və həlli çətin məsələlər var. Görünür, bu səbəbdən təhsil problemləri bəşəriyyətin bir çox dühalarının daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Albert Eynşteyn Jan Piajeyə göndərdiyi məktubunda yazırdı: “Sizin, uşaqlarda təfəkkürün formalaşması proseslərini öyrənməyiniz çox təqdirəlayiqdir. Bir alim kimi Sizin cəsarətinizə heyranam. Bizim həll etdiyimiz mürəkkəb fiziki problemlər, Sizin tədqiq etdiyiniz uşaqların təhtəlsüzür və şüür sirləri ilə müqayisədə oyun-oyuncağı xatırladır”.

Klassik pedaqogikanın, tədris metodikalarının yaxın keçmişdəki elmi tövsiyələri müasir informasiya – təhsil məkanında, dəftər-kitaba az meyilli olan, rəqəmsal düşüncəli yeni nəsil “indiqo” uşaqların təliminin təşkilində az səmərə verir. Belə vəziyyətdə müəllimlərin peşə fəaliyyəti xeyli mürəkkəbləşir. Başqa sözlə, köhnə təcrübə yeni şəraitdə faydasız olur, bəzən maneçilik də törədir. Yeni şərait yeni problemlər yaradır, yeni vəzifələr müəyyən edir, yeni yanaşmalar tələb edir. Bu amillər təhsilin bütün pillələrində innovasiyaların yaradılması və tətbiqini zəruri edir. Ona görə də hər bir ölkənin təhsil islahatları innovasiyalara əsaslanmalı, gələcəyə yönəlməli və qabaqlayıcı xarakter daşmalıdır. İstənilən təhsil müəssisəsi innovativ inkişaf yo-

lunu seçə bilməz, bunun üçün müəssisənin müvafiq kadr potensialı olmalıdır. Təhsil müəssisələrinin inkişafının yeni strategiyasının formalaşmasında innovasiyaların sistemyaradıcı funksiyası var. İnnovasiya prosesi – innovasiyaların yaradılması, mənimsənilməsi, yayılması və istifadəsi prosesidir. Həmçinin, məhsul (əmtəə) ilə bağlı innovasiya prosesi ideyanın fundamental və tətbiqi tədqiqatlar, konstruktor işləri, marketing, istehsal, satış mərhələləri vasitəsilə ardıcıl olaraq əmtəəyə çevrilməsi prosesi kimi müəyyən edilə bilər.

İnnovasiya dedikdə təhsil, tədris-təlim prosesinin gedişini və alınmış nəticələrin keyfiyyətini yüksəltmək məqsədilə həyata keçirilən yeni ideyalar, texnologiyalar, metodlar, vasitələr və əldə olunmuş nəticələr nəzərdə tutulur. Bu nəticələri innovasiyaların tətbiqi üzə çıxarır. On ildən artıq bir müddətdə əldə edilən, təhsilə gətirilən, nəzəri cəhətdən öyrənilib praktikada tətbiq edilən innovasiyaların siyahısına nəzər salsaq, onların daim artdığının və yeniləşdiyinin şahidi olarıq. Bu sıradan ən öndə kurikulumlar, fəal – interaktiv təlim metodları, inklüziv təhsil, veb-texnologiyaları, İKT-dən istifadə bacarıqları, layihələrin idarə edilməsi, təhsilin ictimailəşməsi, riskin qiymətləndirilməsi, kadr ehtiyatlarının, insan resurslarının idarə olunması, korporativ mədəniyyətin formalaşdırılması, peşəkar özünü-təkmilləşdirmə və vəzifədə irəliləmə üsulları və onlarla bu kimi innovasiyalar dayanır. İnnovasiya fəaliyyətinin 20-dən çox istiqaməti mövcuddur. Onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

- 1) Texnoloji innovasiyalar;
- 2) Məhsul innovasiyası;
- 3) Xidmət innovasiyası;
- 4) Biznes modelinin innovasiyası;

5) İstehsalın səmərəliliyinin artırılması innovasiyası;

6) Resursların (aktivlərin) istifadəsi innovasiyası;

7) Tələbat innovasiyası;

8) Dizayn innovasiyası;

9) Marketing innovasiyası;

10) Açıq innovasiya.

Innovasiya fəaliyyətini idarəetmənin elmi əsaslandırılmasını yüksəldən amillərdən biri proqnozlaşdırma nəticələrinin istifadəsidir. Funksional baxımdan proqnozları belə təsnifatlandırmaq olar:

- məqsədi proqnozlaşdırılan obyektin gələcəkdə mümkün vəziyyətlərini müəyyən etmək olan axtarış proqnozları;

- məqsədi proqnozlaşdırma obyektinin gələcəkdə mümkün vəziyyətlərinə nail olmasının yol və müddətini müəyyən etmək olan normativ proqnozlar.

Adətən proqnozlaşdırmada hərəkət ardıcılığı aşağıdakı mərhələlərdən ibarət olur:

- proqnoz məsələsinin qoyuluşu;
- proqnozlaşdırma obyektinin təhlili;
- Proqnozlaşdırma üsulunun seçimi;
- proqnozların işlənməsi prosesi;
- nəticələrin işlənməsinin təhlili.

Proqnozlaşdırma vasitələrinin təhlili baxımından proqnozlaşdırma üsulunun seçilməsi və proqnozun işlənməsi prosesinin təşkili mərhələləri daha çox əhəmiyyət daşıyır. Proqnozlaşdırma üsullarını proqnozlaşdırma məqsədinin, tədqiq olunan obyektin və istifadə olunan alətlərin xüsusiyyətlərinə aid əlamətlərə görə siniflərə bölmək olar. Əgər təsnifatın əsası kimi ilkin informasiya mənbələrindəki fərqlər götürülsə, proqnozlaşdırma üsulları iki sinfə bölünər. Proqnozlaşdırma nəticəsində alınmış verilənlərin doğruluğu əsasən seçilmiş üsuldən asılıdır və təbii ki, çox mühüm mərhələdir. Proqnozlaşdırma metodologiyası səviyyə, miqyas və elmi əsaslandırılması ilə fərqlənən proqnozlaşdırma üsul, üslub və metodikalarına əsaslanır. Innovasiya fəaliyyətinin təşkilində müxtəlif növ ekspert qiymətlərinin toplanması, sistemləşdirilməsi və emalı ilə bağlı proqnozlaşdırma üsulları geniş vüsət tapmışdır. Retrospektiv kəmiyyət informasiyası olmayan bir çox hallarda yalnız ekspert proqnoz üsullarını tətbiq etmək olur.

Təhsil müəssisəsinin innovativ fəaliyyəti aşağıdakı üç istiqamətdə reallaşa bilər:

1. Müəssisədə innovasiyaların yaradılması onun fəaliyyətinin innovativ inkişaf amili kimi.

2. Müəssisədə innovasiya fəaliyyətinin tədrisi innovasiya üzrə kadr hazırlığı amili kimi.

3. Müəssisənin təhsil fəaliyyəti innovasiyaların dəstəklənməsi və inkişafı amili kimi.

İstənilən təhsil innovasiya təcrübəsini planlaşdırmaq, onu qabaqcadan görmək metodun effektiv və səmərəli tətbiqindən sonra nəticələr əldə etmək və hətta onu yenidən tətbiq etmək yaradıcı xarakterinə görə çətin ola bilər. MAIN metodu (Təhsildə Innovasiyaların Tətbiqi Metodu) təhsil innovasiyasının planlaşdırılmasına, həyata keçirilməsinə və yayılmasına imkan verən modelləşdirmə üsuludur. Bu iş yuxarıdakı metodu təşkil edən müxtəlif addımları təqdim edir: istifadə olunan metodologiya, daxil edilmiş vəzifələr, tələb olunan səylər, texnoloji fon və onun təsirinin proqnozlaşdırılması. Bu paraqrafda innovasiyaların layihələnməsi və tətbiqinin müəyyən metodlarla həyata keçirilməsini nümunələr əsasında aydınlaşdıracağıq.

Çoxsaylı təriflərə əsaslanaraq, təhsil innovasiyasının mənasını başa düşmək sadədir. Təhsil innovasiyası təlim məqsədlərində təkmilləşdirmə yaradan proseslərdə, xidmətlərdə və ya məhsullarda planlaşdırılmış dəyişiklik yaradan ideyanın tətbiqidir. Təhsil innovasiyasının təriflərindən sonra müəllimlər öz mühitlərində təkmilləşdirməyə səbəb olan dəyişikliklər etməklə sınaqdan keçirlər. Bununla belə, bu təcrübələrin bəziləri real yeniliklər deyil. Bunlar digər kontekstlərə köçürüləcək təhsil innovasiyasının yaxşı təcrübəsi deyil və ya təkmilləşmə ciddi şəkildə sübut olunmayıb. və ya təcrübələr tələbələr üçün daha çox səy və əmək tələb edir və bu, digər kontekstlərə mənfi təsir göstərir. Təhsil innovasiyasının əsas problemlərindən biri müəllimlərin onu planlaşdırmaq, ölçmək və yaymaq üçün heç bir göstəricisinin və təlimatlarının olmamasıdır. Bütün bu faktlar regional, milli və beynəlxalq akademik qurumlar üçün çətinliklərə səbəb olur. Təhsil müəssisələrində innovasiya proseslərinin layihələnməsi və tətbiqi üçün "MAIN" adlanan metoddan istifadə olunur.

Problemin aktuallığı. Bu məqalənin aktuallığı ondan ibarətdir ki, təhsil islahatları son illərin ən geniş yayılmış mövzularından biri kimi bir çox yeni ədəbiyyatlarda işıqlandırılmışdır.

Problemin elmi yeniliyi. Bu mövzuda geniş araşdırmalar aparılmış və bu tədqiqatlar məqalədə öz əksini tapmışdır.

Problemin tətbiqi əhəmiyyəti. Bir çox pedaqoqlar və elm xadimləri, elm sahəsində çalışan şəxslər təhsil quruculuğu ilə bağlı tədqiqatlarında bu materialdan istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Səlimova X. Ümumtəhsil məktəblərində müəllimlərinin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması üçün innovativ modellərin yaradılması // Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, 2019. № 5, s. 66-68
2. Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri / R. Məmmədzadə, A. Abdullayev, F. Kərimova [və b.] – Bakı: Müəllim, – 2008. – 238 s.
3. Təhsilin konseptual problemləri. / Ə. Ağayev, S. Hüseynli, M. İbadova -Bakı: “Ülkər 86” MMC, - 2008. - 192 s.
4. Atik A. Yeni ilköğretim 1. Kademe sosial bilgiler programında yaratıcılık: Yüksek lisans tezi./ - Konya, 2006.
5. Bülbül. T. Okullarda Yenilik Yönetimi Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması // Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri – 2012, c. 1, № 12, - s. 157-175

E-mail: balayeva52@mail.ru
Redaksiyaya daxil olub: 17.05.2024